

رسالة الحرمين الشريفين

مجموعه جزوات پژوهش جهادی (۶)

پارامترهای سلامت

به اهتمام: معاونت جهادسازندگی سازمان بسیج دانشجویی
مرکز مطالعات و هدایت حرکت‌های جهادی

ناشر: مرکز اسناد و انتشارات سازمان بسیج دانشجویی

نوبت چاپ: اول - تابستان ۹۸

آدرس: تهران - خیابان طالقانی - تقاطع مفتح - مجتمع فرهنگی
سیزده آبان - مرکز اسناد و انتشارات سازمان بسیج دانشجویی

تلفن: ۰۹۱۹۳۳۷۲۱۸۴ - ۸۸۳۸۱۵۱۶

پست الکترونیک: bso.publication@gmail.com

۵	مقدمه
۷	نحوه کار
۸	پارامترهای عمومی حوزه بهداشت و درمان
۱۴	حوزه مامایی
۱۵	حوزه دندان پزشکی
۱۶	حوزه توان بخشی
۱۹	حوزه دارودرمانی
۲۰	حوزه طب سنتی

مقدمه

یکی از مشکلات و محدودیت‌های قابل توجه در گروه‌های جهادی درمان، نبود اطلاعات کافی از منطقه در حوزه‌های مختلف پیشگیری، بهداشت و درمان است که نتیجه آن، عدم شناسایی ریشه مشکلات بهداشتی-درمانی منطقه و مردم خواهد بود. از این‌رو علاوه بر نداشتن اطلاعات دقیق از ریشه و عوامل شیوع بیماری‌ها، برنامه و راه‌حل مناسبی برای برطرف کردن دائمی آن‌ها وجود نخواهد داشت. به‌همین سبب مشکلات بهداشتی به‌صورت مقطعی درمان شده و موفق به ریشه‌کن کردن آن‌ها نمی‌شویم. از این‌رو در راستای برطرف کردن مشکلات بهداشتی-درمانی یک منطقه، انجام یک پژوهش اصولی و دقیق بسیار راهگشا است.

یکی از مهم‌ترین ملزومات پژوهش در این حوزه، انجام شناسایی دقیق و هدفمند است که گام اول در عرصه خدمت‌رسانی به یک منطقه محسوب می‌شود. شهید باقری می‌گوید: صد درصد شناسایی مساوی با صد درصد موفقیت در عملیات است.

در این اثر، پارامترهای (مؤلفه‌های) اساسی برای شناسایی دقیق بر پایه اطلاعات کسب‌شده از منطقه هدف تحت عنوان «پارامترهای پژوهشی حوزه سلامت» ارائه می‌گردد؛ این پارامترها در اولین مرحله شناسایی، در

بازه زمانی یک تا سه روز توسط اعضای سلامت (حداقل دو نفر) گروه‌های جهادی جمع‌آوری می‌شوند. در مرحله دوم، هم‌زمان با برگزاری اردوی اصلی، اطلاعات براساس فرم‌های تخصصی گردآوری می‌شود که این فرم‌ها در قالب اثر دیگری عرضه می‌گردد.

به دلیل پیچیدگی و گستردگی مباحث بهداشتی-درمانی، دستیابی به اطلاعات جامع و دقیق در یک منطقه، نیازمند مشاهدات، ارتباطات، معاینات و بررسی‌های گسترده در اردوی تکمیلی و در نهایت یک پژوهش مستمر خواهد بود. در این اثر، به منظور دستیابی به بالاترین سطح شناسایی و رفع مشکلات در حوزه بهداشتی-درمانی، مناسب‌ترین شرایط متناسب با اردوهای جهاد سازندگی در نظر گرفته شده که هر گروه جهادی به فراخور میزان دسترسی به امکانات و فراهم بودن شرایط بتواند همه یا بخشی از این طرح را اجرا کند. همچنین طراحان این اثر از طریق راه‌های ارتباطی برای انتقال تجربیات و توضیحات بیشتر در دسترس می‌باشند.

نحوه کار

برای دستیابی به اطلاعات کامل و دقیق در منطقه، می‌توان از منابع اطلاعاتی زیر استفاده نمود:

۱. شبکه بهداشت منطقه؛
 ۲. خانه بهداشت روستا؛
 ۳. شورا، بزرگان و مطلعین روستا؛
 ۴. مردم روستا.
- ※ اطلاعات مورد نیاز در شناسایی اولیه از طریق پرس‌وجو از مراکز بهداشت و اهالی روستا قابل جمع‌آوری بوده و نیازی به انجام معاینات و بررسی‌های عمیق نیست.

پارامترهای عمومی حوزه بهداشت و درمان

❖ ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مردم منطقه

- ♦ جمعیت سنی: نوزادان/ کودکان/ جوانان/ سالمندان
- ♦ جنسیت: زن/ مرد
- ♦ تحصیلات: ابتدایی/ سوم راهنمایی/ دیپلم/ فوق‌دیپلم/ کاردانی/ کارشناسی/ کارشناسی ارشد/ دکتری
- ♦ شغل
- ♦ قوت غالب منطقه

❖ شاخص‌های بهداشتی

- اطلاعات به‌دست‌آمده از زیج حیاتی نرخ مرگ و میر^۱/ نرخ تولد^۲/
- نرخ باروری^۳/ درصد مردهزایی^۴/ رشد طبیعی جمعیت^۵

❖ شیوع بیماری‌ها

۱. عفونی (واگیردار): وبا/ آبله‌مرغان/ سرخک/ سرخچه/ تیفوئید/ ایدز/ انواع هیپاتیت/ اسهال/ سایر موارد
۲. بیماری‌های مشترک بین انسان و دام: تب مالت/ هاری/ کیست هیداتیک/ لیشمانیوز/ تب زرد/ سیاه‌زخم/ سایر موارد

-
۱. اندازه‌گیری تعداد مرگ‌ومیر در هر هزار نفر در یک‌سال یا تعداد مرگ‌ومیر تقسیم بر کل جمعیت در واحد زمان.
 ۲. تعداد موالید زنده یک‌سال تقسیم بر جمعیت همان سال ضربدر هزار.
 ۳. میزان باروری کلی: مجموع میزان باروری اختصاصی سنی تقسیم بر هزار و ضربدر پنج.
 - باروری اختصاصی سنی: تعداد موالید زنده یک‌سال در هر گروه سنی تقسیم بر جمعیت زنان همان گروه سنی در همان سال ضربدر هزار.
 ۴. تعداد متولدین مرده به‌دنیامده تقسیم بر تعداد کل زایمان‌ها ضربدر صد.
 ۵. میزان خام تولد منتهای میزان خام مرگ.

۳. بیماری‌های ناقله از حشرات: شیش / کنه / ساس / گال / مالاریا / سالک / سایر موارد
- ♦ میزان شیوع (برحسب نفر در سال)
 - ♦ زمان شیوع^۱: سال (مدت زمان و سالی که در منطقه شایع بوده) / فصل / زمان حوادث غیرمترقبه مانند سیل و زلزله و...
۴. غیر واگیر: دیابت / چربی خون / فشار خون بالا / بیماری‌های قلبی / بیماری‌های تنفسی / سرطان / سایر موارد
- ♦ میزان شیوع (برحسب نفر در سال)
 - ♦ محدوده سنی غالب مبتلایان: کودک / نوجوان / جوان / سالمند
۵. بیماری‌های روانی: اختلالات سایکوتیک / افسردگی / اختلالات اضطراب / اختلالات رفتاری / پرخاشگری / وسواس / سایر موارد
- ♦ میزان شیوع (برحسب نفر در سال)
 - ♦ عوامل تأثیرگذار بر پیدایش و شیوع بیماری: وضعیت خانوادگی / مصرف مواد مخدر در منطقه / سطح تحصیلات / میزان طلاق / سایر موارد
 - ♦ سابقه بیماری در روستا: بله / خیر

❖ اعتیاد

- ♦ میزان شیوع (برحسب نفر در سال)
- ♦ مواد مخدر مورد استفاده: سنتی / صنعتی / مشروبات الکلی / روان‌گردان‌ها / سایر موارد
- ♦ سن مصرف: کودک / نوجوان / جوان / سالمند
- ♦ اقدامات انجام‌شده در مقابله و کنترل اعتیاد: تأسیس مؤسسه ترک اعتیاد / توزیع شربت متادون / سایر موارد

❖ وضعیت آب و فاضلاب

- ♦ استفاده از آب شرب بهداشتی: بله / خیر

۶. برخی بیماری‌ها در برخی زمان‌های خاص شیوع پیدا می‌کنند.

- ♦ وضعیت آب‌رسانی به روستا: لوله‌کشی / استفاده مستقیم از چاه / چشمه یا کانال آب / سایر موارد
- ♦ نحوه ذخیره آب آشامیدنی: آب‌انبار/بشکه / مخزن‌های فلزی یا پلاستیکی / سایر موارد
- ♦ بهداشتی بودن محل ذخیره آب: بله / خیر
- ♦ سنجش میزان فلوراید آب آشامیدنی در صورت امکان^۷
- ♦ نحوه دفع فاضلاب در روستا: چاه جذبی / شبکه جمع‌آوری فاضلاب / سپتیک تانک (گندانبار)
- ♦ محل جمع‌آوری فاضلاب روستا: چاه / رودخانه / سایر موارد
- ♦ میزان احتمال تداخل آب شرب با فاضلاب: بله / خیر

❖ نحوه دفع زباله‌ها

- ♦ مشخص کردن محل جمع‌آوری زباله‌ها
- ♦ نحوه جمع‌آوری زباله‌ها در مکان‌های مورد نظر: مردم / شهرداری / ارگان خاص / سایر موارد
- بررسی آسیب‌های احتمالی بهداشتی و زیست‌محیطی زباله‌ها: انتشار و انتقال بیماری‌ها (پوستی، وبا، کیست هیداتیک) / ایجاد بوی نامناسب / نشت شیرابه‌های زباله‌ها / آلودگی منابع خاکی و آبی / سایر موارد
- شیوه دفع زباله در منطقه: تلنبار کردن / دفن بهداشتی (روش خندق، روش سطح شیبدار) / سوزاندن / تهیه کود زباله (کمپوست) / بیوگاز (تهیه گاز از زباله) / چاله‌های کود / سایر موارد

۷. اهمیت در بحث دندان‌پزشکی.

❖ دسترسی به امکانات بهداشتی

- ◆ نوع حمام: شخصی / عمومی
- ◆ میزان استحمام در طول هفته^۸
- ◆ وضعیت سرویس بهداشتی
- نحوه آب‌رسانی: شبکه لوله‌کشی / شبکه شیردار
- وضعیت دفع فاضلاب: چاه جذبی / شبکه جمع‌آوری فاضلاب / سپتیک تانک (گندانبار)
- ◆ اقدامات بهداشتی صورت گرفته توسط نهادهای آموزشی و بهداشتی
- ◆ وضعیت بهداشت فردی (در گروه‌های سنی کودک، نوجوان، جوان و سالمند به تفکیک جنسیت): بهداشت پوست / بهداشت مو / بهداشت دهان و دندان / استحمام / شست‌وشوی دست‌ها / سایر موارد.

❖ ایمنی منازل و وضعیت داخل خانه‌ها

- نور: زیاد / متوسط / کم
- رطوبت: زیاد / متوسط / کم
- تهویه: زیاد / متوسط / کم
- نوع مصالح غالب خانه‌ها: بتن / چوب / کاهگل / گچ / آجر / آهن / سیمان

❖ نحوه نگهداری دام‌ها

- فاصله محل نگهداری دام‌ها از خانه (برحسب متر)
- نحوه نگهداری دام‌ها: سنتی / مدرن
- ◆ رعایت اصول بهداشتی در نگهداری از دام: واکسیناسیون / مراقبت از پوست / سم‌پاشی / بهسازی محیط زندگی / سایر موارد
- ◆ وجود و نحوه نظارت سازمان‌های مربوطه: جهاد کشاورزی / سازمان دامپزشکی استان / کارشناس بهداشت محیط

❖ نحوه نگهداری مواد غذایی

- ♦ محل نگهداری مواد غذایی: یخچال/چاه/آب انبار/فریزر/یخدان/سایر موارد
- ♦ نوع مواد غذایی: طبیعی / کارخانه‌ای

❖ عادات تغذیه‌ای

- ♦ برنامه غذایی غالب در روستا (مبتنی بر هرم غذایی): نان و غلات/ میوه/ سبزی/ گوشت، حبوبات، مغزها و تخم مرغ/ شیر و لبنیات/ متفرقه (شیرینی، نوشابه، غذای سرخ شده و...)
- ♦ میزان مصرف میانگین میوه و سبزی (چند وعده در روز)
- ♦ دسترسی به نمک یددار: بله/ خیر

❖ وجود مدرسه، مراکز آموزشی، فرهنگی و...

- ♦ میزان محتوای آموزشی بهداشتی: زیاد/ متوسط/ کم

❖ میزان دسترسی به خدمات سلامتی

- ♦ تعداد مرکز بهداشت و خانه‌های بهداشت واقع در منطقه
- ♦ فاصله مرکز روستا تا نزدیک‌ترین پایگاه بهداشتی (برحسب کیلومتر)
- ♦ تعداد روستاهای قمر منطقه و نحوه دسترسی آن‌ها به مرکز بهداشت
- ♦ فاصله مرکز بهداشت تا نزدیک‌ترین بیمارستان منطقه (برحسب کیلومتر)
- ♦ نحوه دسترسی به مراکز ارائه‌دهنده خدمات سلامت: راه (صعب العبور یا آسان)^۹/ نوع وسیله نقلیه
- ♦ خدمات ارائه شده در مرکز بهداشت: واکسیناسیون/ خدمات مامایی/ خدمات دندان پزشکی/ خدمات پزشک عمومی/ خدمات آزمایشگاه و ارائه خدمات

۹. مثال صعب العبور: رودخانه بدون پل/ مسیر کوهستانی/ سنگلاخ/ باتلاقی/ رملی
آسان: آسفالت/ جاده خاکی

دارویی/ ده‌گردشی/ خدمات بهداشت خانواده و پایش رشد/ مبارزه با بیماری‌ها
♦ تجهیزات موجود در مرکز بهداشت: ست معاینه پزشکی/ ست مامایی/
تجهیزات دندان‌پزشکی/ تجهیزات واکسیناسیون/ تجهیزات بهداشت خانواده/
آمبولانس/ تجهیزات آزمایشگاه (در صورت وجود)/ داروخانه/ تجهیزات
بهداشت محیط

♦ نیروی انسانی مرکز بهداشت: پزشک/ ماما/ دندان‌پزشک/ تکنسین آزمایشگاه
(در صورت وجود)/ کارشناس بیماری‌ها (بهداشت عمومی)/ کارشناس
بهداشت محیط/ تکنسین داروخانه/ مسئول واکسیناسیون

♦ میزان دسترسی به داروها: زیاد/ متوسط/ کم

♦ پوشش و نوع بیمه: بیمه روستایی/ سلامت/ تأمین اجتماعی/ خدمات درمانی/
نیروهای مسلح/ سایر موارد

♦ افراد تحت پوشش مرکز/ خانه بهداشت: کودک/ نوجوان/ جوان/ میان‌سال/
سالمند/ باردار/ سایر موارد

♦ میزان غربالگری نوزادان: قد و وزن/ شنوایی/ بینایی

♦ دلایل عدم استفاده از خدمات: عدم سهولت در دسترسی/ عدم آگاهی/ عدم
اطلاع‌رسانی در رابطه با خدمات ارائه‌شده در مرکز/ عدم وجود امکانات مورد
نظر/ عدم ارتباط‌گیری مناسب پرسنل با مردم/ سایر موارد

حوزه مامایی

- ♦ وجود امکانات لازم برای معاینه: اسپکولوم واژینال/ تجهیزات نمونه‌گیری
پاپ اسمیر/ سایر موارد
- ♦ نوع و میزان بیشترین داروها و اقلام بهداشتی مصرفی
- ♦ دسترسی خانم‌های باردار به نزدیک‌ترین بیمارستان و امکان زایمان در آن‌جا:
بله/ خیر
- ♦ وجود آزمایشگاه برای آزمایش‌های دقیق و در صورت لزوم، تست
پاپ‌اسمیر: بله/ خیر

حوزه دندان پزشکی

- ♦ ارائه خدمات دندان پزشکی در مرکز بهداشت منطقه: بله / خیر
- ♦ نوع خدمات دندان پزشکی: ترمیم / کشیدن / درمان ریشه / فیشر سیلندر / پالپوتومی / جرمگیری / پروتز درمانی
- ♦ میزان مراجعه مردم برای دریافت خدمات به مرکز بهداشت: زیاد / متوسط / کم
- ♦ علت عدم مراجعه به خدمات مرکز بهداشت: مالی / کمبود امکانات مرکز بهداشت / مسافت زیاد / سایر موارد
- ♦ دسترسی به وسایل بهداشتی: خمیردندان / مسواک / نخ دندان
- ♦ میزان اهتمام به استفاده از این وسایل شخصی بهداشتی (چندبار در روز یا هر چند وقت یکبار)

♦ میزان دسترسی به خدمات سلامت دهان و دندان

- ♦ فاصله روستاها با نزدیکترین مرکز بهداشتی ارائه دهنده خدمات دندان پزشکی
- ♦ نحوه دسترسی به خدمات سلامت دندان: راه (صعب العبور یا آسان) / نوع وسیله نقلیه

حوزه توانبخشی

پارامترهای ویژه مسئولان استان، مسئولان شهر، مسئولان روستا یا شورای روستا

❖ بینایی‌سنجی

- ❖ نزدیکترین شهر دارای کلینیک بینایی‌سنجی به روستا
- ❖ نزدیکترین شهر دارای متخصص چشم‌پزشکی به روستا

❖ شنوایی‌شناسی

- ❖ نزدیکترین شهر دارای کلینیک شنوایی‌شناسی به روستا
- ❖ نزدیکترین شهر دارای متخصص گوش و حلق و بینی به روستا
- ❖ میزان استفاده از سمعک در روستا (تعداد)
- ❖ میزان افراد کم‌شنوا و ناشنوا در روستا (تعداد)

❖ گفتاردرمانی

- ❖ نزدیکترین شهر دارای کلینیک گفتاردرمانی به روستا
- ❖ نزدیکترین شهر دارای متخصص گوش و حلق و بینی به روستا

❖ فیزیوتراپی و کاردرمانی

- ❖ نزدیکترین شهر دارای کلینیک فیزیوتراپی و کاردرمانی به روستا
- ❖ نزدیکترین شهر دارای متخصص ارتوپدی به روستا
- ❖ نزدیکترین شهر دارای متخصص نورولوژی به روستا
- ❖ نزدیکترین شهر دارای متخصص اطفال به روستا

- ♦ نزدیکترین شهر دارای متخصص قلب و عروق^{۱۰} به روستا
- ♦ نزدیکترین شهر دارای کلینیک بیماری‌های روماتیسمی به روستا
- ♦ نزدیکترین شهر دارای متخصص ریه^{۱۱} به روستا
- ♦ نزدیکترین شهر دارای مرکز بهزیستی به روستا

❖ ارتوپد فنی

- ♦ نزدیکترین شهر دارای کلینیک ارتوپد فنی (اعضای مصنوعی) به روستا
- ۵. پارامترهای ویژه اهالی (Home Visit)، شورای روستا یا مسئولان روستا

❖ بینایی‌سنجی

- ♦ نگرش مردم به استفاده از عینک

❖ شنوایی‌شناسی

- ♦ میزان استفاده از سمعک در روستا (تعداد)
- ♦ میزان افراد کم‌شنوا و ناشنوا در روستا (تعداد)

❖ گفتاردرمانی

- ♦ افراد دارای اختلال در صحبت‌کردن (به هر شکل)
- ♦ افراد دارای ناتوانی و معلولیت ذهنی
- ♦ افراد دارای اختلال و ناتوانی در بلع (غذاخوردن)

❖ ارتوپد فنی

- ♦ افراد دارای قطع عضو (از هر ناحیه‌ای)
- ♦ افراد دارای ناتوانی حرکتی در دست یا پا

۱۰. فقط فیزیوتراپی.

۱۱. فقط فیزیوتراپی.

❖ فیزیوتراپی و کاردرمانی

- ❖ شغل‌های غالب مردم
- ❖ بافت روستا: مسطح / پله ای (در شیب) / ترکیبی
- ❖ فلج مغزی (CP) یا معلول ذهنی (تعداد)
- ❖ موارد شایع (لطفاً ثبت شود)

حوزه دارودرمانی

- ♦ وضعیت داروهای موجود در خانه بهداشت: تعداد (زیاد، متوسط، کم) / تنوع داروها
- ♦ نحوه اقدام مردم برای تهیه دارو
- ♦ مشکلات مردم برای تهیه دارو
- ♦ وجود تقسیم‌بندی مناسب برای داروهای اورژانسی و عادی و بررسی میزان داروهای مرکز بهداشت: بله / خیر
- ♦ اطلاعات بهورز یا دارویار درباره داروهای اورژانسی و نحوه استفاده از آنها: زیاد / متوسط / کم
- ♦ اطلاعات بهورز از شرایط نگهداری (مکان) داروها و مواردی مانند تاریخ مصرف داروها: زیاد / متوسط / کم

حوزه طب سنتی

- ♦ آب و هوا: سرد و خشک / گرم و خشک / معتدل / سایر موارد
- ♦ پوشش گیاهی: جنگلی / بیابانی / سایر موارد
- ♦ میزان شناخت مردم از گیاهان موجود در منطقه: زیاد / متوسط / کم
- ♦ میانگین سن بلوغ
- ♦ میانگین سن ازدواج دختران و پسران
- ♦ معماری خانه‌ها و جنس آن‌ها همراه با تصویر^{۱۲}

۱۲. جهت مستندسازی بیشتر، تصاویری از معماری و جنس خانه‌ها ضمیمه شود.